

A GONDNOKSÁGI PEREK EMPIRIKUS VIZSGÁLATA

Hoffman István, PhD, dr. habil.

ELTE ÁJK Közigazgatási Jogi Tanszék
hoffman.istvan@ajk.elte.hu

Kiss Valéria, PhD

ELTE ÁJK Jog- és Társadalomelméleti Tanszék
kiss.valeria@ajk.elte.hu

Maléth Anett, PhD-hallgató

ELTE BGGYK Gyógypedagógiai Továbbképző Központ
Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar Doktori Iskola
maleth.anett@barczi.elte.hu

Tőkei Balázs, PhD, dr. habil.

ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék
tokei.balazs@ajk.elte.hu

Absztrakt

2019 decemberében indult el a nagykorú személyek cselekvőképességét korlátozó jogintézmények (gondnokság és támogatott döntéshozatal) működésével kapcsolatos kutatásunk. Ebben a tanulmányban a Bírósági Határozatok Gyűjteményében közzétett ügyek alapján elemezzük a gondnokság alá helyezésre vonatkozó bírói gyakorlatot. Az új Ptk. elfogadása egyértelműen jelentősen hatott a joggyakorlatra abban a tekintetben, hogy kötelezővé tette az ügycsoportok megjelölését, amelyekre a cselekvőképesség részleges korlátozása vonatkozik. A szabályozási változás szemléletváltást is implicál, vagyis azt, hogy az emberi jogi elvárásokkal összefüggésben a cselekvőképesség korlátozására minél szűkebb körben, csak a legszükségesebb esetekben kerüljön sor. A vizsgált ügyekben kimutatható a Kúria azon törekvése, hogy ezt a szemléletváltást erősítse a bírósági gyakorlatban. Ugyanakkor a fogyasztóvédelmi jogairól szóló ENSZ egyezmény (CRPD) szellemisége nem jelenik meg egyértelműen a bírósági gyakorlatban, az elemzésünk alapján a támogatott döntéshozatalt a bíróságok nem tekintik a

gondnokság valós alternatívájának. A jogvita érdemi mivoltával kapcsolatban megállapítottuk, hogy a közzétett ügyekben az eljárások viszonylag rövidek, a felsőbbbíróságok az ügyek többségében helybenhagyják az alacsonyabb szintű bíróság döntését, és a szakértői vélemény jogi szempontú, kritikus értékelésére az ügyek többségében nem kerül sor, bár ez utóbbi tekintetben a közzétett ügyekben pozitív változás tapasztalható a már az új Ptk. alapján lezárt ügyekben. A vizsgált ügyek többségében nem az érintett jogainak védelme, hanem a gondnokságnak az adott személy jogait korlátozó funkciója nyilvánul meg. A vagyoni kérdések, a családtagok vagyoni érdekeinek védelme fontos szempont a vizsgált ügyekben. Emellett több olyan ügy volt, amelyben a hatóságokat igyekeztek „védeni” azzal, hogy korlátozták az érintett cselekvőképességét a hatósági és bírósági eljárások indítása tekintetében.

Kulcsszavak: helyettes és támogatott döntéshozatal, gondnokság, joggyakorlat-elemzés

BEVEZETÉS

2019 decemberében indult el a kutatásunk,¹ amelynek témája a nagykorú személyek cselekvőképességének korlátozásával kapcsolatos jogintézmények működése a gyakorlatban. A gondnokság mellett a támogatott döntéshozatalt is jelentős kutatási témának tartjuk, mert a jogintézmény 2014-ben történt bevezetése óta nem készült átfogó kutatás róla. Ami a gondnokság működését illeti, néhány makrostatisztikai adatot leszámítva szintén kevés empirikus ismeretünk van a jogintézmény mindennapi működéséről.

A kutatás során narratív élettörténet- és szakmai interjúkra épülő háromoldalú esettanulmányokat készítünk majd gondnokság alatt álló, illetve támogatott döntéshozatalban részt vevő személyekkel, valamint a gondnokukkal, támogatójukkal, illetve egy olyan személlyel, akire informálisan támaszkodni tudnak akár a mindennapokban, akár a nagyobb döntések meghozatalában. A narratív interjúk kutatás a COVID-19 világjárvány miatti óvintézkedésekre tekintettel 2020 augusztusában indult el.

Ebben a tanulmányban arra vállalkozunk, hogy áttekintjük a gondnokságra vonatkozó, nyilvánosan elérhető információkat. Egyrészt röviden ismertetjük és értékeljük a már említett statisztikai adatokat, másrészt pedig részletesen elemezzük a gondnokság alá helyezésre vonatkozó bírói gyakorlatot.

¹ *A nagykorúak cselekvőképességének korlátozása Magyarországon* című, az NKFIH által támogatott alapkutatás (FK 132513). A kutatást egy interdiszciplináris kutatócsoport végzi, az ELTE ÁJK Közigazgatási Jogi Tanszéke mint kutatóhely mellett az ELTE ÁJK Jog- és Társadalomelméleti, Nemzetközi Magánjogi és Európai Gazdasági Jogi, valamint Polgári Jogi Tanszékének és az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar Fogyatékoság és Társadalmi Részvétel Intézetének munkatársai vesznek részt benne.

A KUTATÁS MÓDSZERTANA

A kutatás előkészítéseként, még 2019 őszén áttekintettük a gondnokság alá helyezési eljárásokkal és a támogatott döntésekkel kapcsolatban elérhető statisztikai adatokat. Az elérhető, hivatalos statisztikai adatok köre viszonylag szűkebb volt. A Központi Statisztikai Hivatal adatgyűjtése a gondnokság alá helyezetttek számára, valamint a gondnokság alá helyezés bizonyos indokaira nézve tartalmazott információkat.² A támogatott döntéshozatal köréről gyűjtött és feldolgozott adatok szűkösebbek voltak, a területi megoszlásról hivatalos statisztikai adatokhoz nehéz volt hozzájutni. Az adatok feldolgozását nehezítette az is, hogy a gondnokság alá helyezetttekkel kapcsolatos adatgyűjtések két szempontból jelennek meg. Egyrészt a bírósági statisztikai adatgyűjtés az egyik szempontrendszer, amely alapvetően a gondnokság jellegére összpontosított. A másik adatgyűjtés a szociális intézményi elhelyezésre összpontosított, amely más szempontokat, így az intellektuális és pszichoszociális fogyatékoság bizonyos, elsősorban a finanszírozás és a szakmai felügyelet szempontjai szerinti megoszlását is mutatta. Mindezekre tekintettel a hivatalos statisztikai adatgyűjtésből származó adatok elemzéséből a bírósági gyakorlatra nézve rendkívül kevés következtetést lehetett levonni.³

A kutatócsoportunk 2020 tavaszán végezte el a Bírósági Határozatok Gyűjteményében (a továbbiakban: BHGY) közzétett ítéletek elemzését.⁴

Az adatbázis 2006. január 1-jével jött létre az elektronikus információszabadságról szóló 2005. évi XC. törvény alapján. A törvény egy külön fejezetében rendelkezett a BHGY kialakításáról. A szabályozás célja az volt, hogy a magyar jogrendszer működését megismerhetőbbé tegye azáltal, hogy a felsőbíróságok jogerős, illetve a jogegységet is szolgáló rendkívüli perorvoslatokban hozott döntéseit megismerhetővé tegye, így a jogszabályok egységesített bírói értelmezése is megismerhető legyen a jogkereső állampolgárok számára (Zódi–Lőrincz 2017). A fenti szabályozást az Alaptörvény megalkotását követően átalakították, és a BHGY-re vonatkozó szabályokat – lényegében a korábbival megegyező tartalommal – a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény 53. alcímében helyezték el.

A szabályozás a bírósági szervezet tervezett és megvalósult átalakulásaira tekintettel sok esetben módosult, de lényege 2006. január 1-je óta változatlan. A BHGY-ben elsődlegesen a négy szintű magyar bírósági rendszer felső két szintjének az ítéletei jelennek meg, azaz az ítéltótlak és a Kúria jogerős döntései. Szintén megjelennek a Kúria sajátos, az alsóbb fokú bíróságok jogsértéseinek kiküszöbölését és a bírósági joggyakorlat bizonyos fokú egységesítését szolgáló rendkívüli perorvoslati eljárásában, a felülvizsgálati eljárás-

2 Lásd KSH: 2.5.8. *Gyámhatóságok (2000–)* (https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/ifs004.html)

3 A statisztikai adatok feldolgozása, elemzése, a megismerhetőség korlátai tekintetében l. részletesen: Hoffman et al. 2020.

4 A tanulmány szerzői mellett az ítéletek feldolgozásában részt vett Dombrovsky Borbála és Zsille Kata is, akiknek ezúton is köszönetet mondunk.

ban hozott ítéletei. Ezen túl egyértelműen megjelennek az elsőfokon jogerőre emelkedő közigazgatási határozatok felülvizsgálatával kapcsolatos perekben (a közigazgatási perekben) hozott jogerős ítéletek is. Mivel ezek a döntések jogorvoslati döntések, ezért az ezek alapjául szolgáló alsóbb fokú (járásbírói, törvényszéki) ítéletek is megjelennek a rendszerben. A fenti szabályozás alapján egyértelmű, hogy a rendszerben csak perorvoslattal érintett ítéletek jelennek meg, az elsőfokúak közül csak a közigazgatási perekben hozott ítéletek (figyelemmel arra, hogy azok esetében főszabály szerint nincs helye fellebbezésnek). Mivel a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. V. törvény (a továbbiakban: új Ptk.) és a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Pp.) – a 2014/2017 előtti szabályozáshoz hasonlóan – a gondnokság alá helyezési pereket a járásbírói (2012. január 1. előtt a városi bíróságok) hatáskörébe utalta, ezért a BHGY a gondnokság alá helyezési perek közül csak azokat tartalmazza, amelyekben a Kúria (2012. január 1. előtt a Legfelsőbb Bíróság) felülvizsgálati eljárásban döntést hozott. Ez viszonylag szűk körű ítéleti csoportot jelent, mint ahogyan ezt később részletesebben bemutatjuk.

Ráadásul ezek sem mind jelennek meg az adatbázisban, ugyanis a szabályozás – éppen a döntések szenzitivitása miatt – lehetővé teszi, hogy amennyiben a peres fél tiltakozik, akkor az anonimizált közzétételtől el kell tekinteni. A gondnokság alá helyezés azonban más módon is megjelenik a magyar bírói gyakorlatban, elsősorban a jogügyletekkel kapcsolatos vitákban. A kötelmi és öröklési jogügyletek esetében is érvénytelenségi okot jelent a cselekvőképesség kizártsága. Mivel a vagyoni perekben korábban 5 millió, később 30 millió forint feletti pertárgyértékű ügyekben a törvényszékek (2011. december 31-ig a megyei bíróságok) jártak el, amely döntésekkel szemben az ítéletátláthatósághoz lehetett fellebbezni, ezért ezek az ügyek szükségszerűen szélesebb körben jelennek meg a BHGY ítéletei között. Ezért a BHGY elemzése alapvetően nem a teljes magyar gyakorlatot, hanem a kúriai felülvizsgálatig eljutó eseteket, illetve azokat a vagyoni – elsősorban öröklési eseteket – mutatja, amelyekben a pertárgyérték magasabb volt. Mindezekre figyelemmel kell lennünk az ítéletek elemzése és értékelése során.

Mivel az adatbázisban nem lehet az új Ptk. szakaszaira keresni, kulcsszavas kereséssel válogattuk ki az ítéleteket. A „gondnokság alá helyezés” kulcsszó alapján 1162 találatot kaptunk. Mivel voltak olyan ítéletek, amelyek többször szerepeltek az adatbázisban, összesen 948 ítéletet dolgoztunk fel. Az első szakaszban egy adatbázist hoztunk létre az ítéletekből, amelyben rögzítettük az ügyszámot, az eljáró bíróságot, az ügy tárgyát, illetve a kapcsolódó első- és másodfokú ítéletek ügyszámát, ha ez releváns volt. Az adatbázis alapján a továbbiakban csak a gondnokság alá helyezéssel, annak felülvizsgálatával és megszüntetésével kapcsolatos ügyeket vizsgáltuk, ezek az összes ügy 10,7%-át adták.

A többi ügy tárgya nagyon változatos volt, a jelentősebb további ügycsoportokat és ezek arányát a következő táblázatban foglaltuk össze. Ezek adták az összes ügy több mint felét (53%), de összesen több mint kétszázféle ügy jelent meg.

1. táblázat. Ügycsoportok előfordulásának gyakorisága

Ügycsoport	Előfordulás gyakorisága
szerződés érvénytelensége általában	15,6%
végrendelet érvénytelenségének megállapítása	10%
tartási szerződés érvénytelensége	5,1%
kártérítési ügyek	3,2%
öröklési szerződés érvénytelensége	3%
adásvételi szerződés érvénytelensége	2,2%
ajándék visszakövetelése	2%
ajándékozási szerződés érvénytelensége	1,2%

Az adatbázisban megtalálható ténylegesen gondnoksági ügyek – két kivétellel – mind eljutottak a Kúriáig, azaz a BHGY-n elérhető az adott ügy első- és másodfokú, valamint a felülvizsgálati ítélete is. Ezeket összekapcsoltuk, így összesen 36 ügyet kaptunk.⁵

Az ügyeket egy előre elkészített szempontrendszer szerint dolgozták fel a kutatócsoport tagjai. Az egyik legfontosabb kutatási kérdésünk az volt, hogy *az új Ptk. elfogadása hogyan hatott a bírói gyakorlatra*, így fontos kérdés volt, hogy az ügyet a Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyvéről szóló 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban: régi Ptk.) vagy az új Ptk. alapján bírálták-e el. Ehhez hasonló alapvető szempont volt az, hogy milyen jellegű volt az ügy (pl. gondnokság alá helyezés kezdeményezése, megszüntetése, felülvizsgálata), illetve hogy ki indította az eljárást.

A következő kutatási kérdésünk az volt, hogy *mennyire ritualizáltak, illetve érdemiek* a bírósági eljárások. Ez egy komplex kérdés, amelynek megítéléséhez kvantitatív és kvalitatív szempontokat is vizsgáltunk. Ami a kvantitatív szempontokat illeti, vizsgáltuk azt, hogy mennyi idő alatt született meg az első-, a másodfokú és a felülvizsgálati döntés, valamint hogy milyen hosszú az egyes döntések érdemi indokolása.⁶ Ennek a kutatási kérdésnek a megválaszolásához szükséges szempontként vizsgáltuk azt, hogy milyen döntést hoztak az egyes bíróságok az ügyben, eltértek-e az alacsonyabb szintű bíróság döntésétől. Puhább szempont volt az, hogy mennyire fogadják el a bíróságok a szakértői véleményeket, és mennyire vitatott a szakértő álláspontja az ügyben. Emellett vizsgáltuk még azt, hogy hivatkozik-e az érintett arra, hogy őt valamilyen súlyos sérelem érte az eljárás vagy annak előkészítése során. Egy későbbi, mélyebb kvalitatív vizsgálat első lépéseként arra kértük a kutatócsoport tagjait, hogy foglalják össze az ügy mögötti történetet, illetve értékeljék az ítéletek szóhasználatát, stílusát. A kutatás későbbi részében

5 Az ügyek többsége, amelyekben a „gondnokság alá helyezés” kifejezés megjelent, valamilyen öröklési vagy tartási jogvitát érintő vagyoni jogi per volt.

6 Hogy a vizsgálatban mit tekintettünk az ítélet érdemi indokolásának, azt lásd részletesen később.

tervezzük az ítéletek diszkurzív elemzését, ezek a szempontok ennek a vizsgálatnak a kiindulópontjai.

A kutatásunk egyik alapvető kérdése, hogy hogyan működik a gondnokság intézménye a gyakorlatban. Az ítéletek feldolgozása során számos olyan szempontot adtunk meg, amelyek erre vonatkoztak. Az egyik kutatási kérdésünk ezzel kapcsolatban az volt, hogy *kinek az érdekét szolgálja a gondnokság alá helyezés*. A kiinduló hipotézisünk ezzel kapcsolatban az volt, hogy a gondnokság intézményét a gyakorlatban elsősorban nem a deklarált céljára, a gondnokolt érdekeinek védelmére használják, hanem egy másik fél érdekeit, kényelmét szolgálja a gondnokság alá helyezés. Az egyik hipotézisünk az volt, hogy gyakran a családi vagyon, örökség megőrzése a gondnokság alá helyezés célja. Ezekben az ügyekben a leendő örökösök kezdeményezik vagy támogatják a gondnokság alá helyezést annak érdekében, hogy a leendő örökhagyó ne „herdálja el” a családi vagyont. A másik hipotézisünk pedig az volt, hogy gyakran azért korlátozzák a nagykorú személy cselekvőképességét, mert a hatóságokat, hivatalos szerveket folyamatosan beadványokkal keresi meg, amit a hatóságok zaklatásnak értékelnek („perlekedési téboly”), és ezt a gondnokság alá helyezés kezdeményezésével zárják le.

A SZAKIRODALOM ÁTTEKINTÉSE

A nagykorú személyek cselekvőképességéről, illetve az arról való – többnyire korlátozó szemléletű – gondolkodástól a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ egyezmény (a továbbiakban: CRPD) magyarországi ratifikációjáig megtett út igen hosszú, számos tudományterület képviselőit foglalkoztató és máig le nem zárult kérdéskör. Ennek egyik mérföldköveként Bánfalvy Csaba „Életminőség 95” vizsgálata megállapította: a felnőtt értelmi fogyatékos személyek „jelentős része teljesen vagy részlegesen képes önálló életvezetésre”. Bánfalvy munkájában már a 90-es években egyértelmű megfogalmazást nyer, hogy „[a] fogyatékosok életmódját nemcsak a »fogyatékek« által meghatározott objektív feltételek és a »vonatkoztatási csoport« által adott minta követésében rejlő szubjektív adottság befolyásolja, hanem az objektív és szubjektív szempontokkal összefonódottan megmutatkozó társadalmi pozíció, a fogyatékosnak és családjának a társadalmi munkamegosztásban elfoglalt helye is.” (Bánfalvy 1995, 21.)

A fogyatékossgal élő személyek túlnyomó részének társadalmi pozícióját jelentős mértékben meghatározó – több évtizeden keresztül viszonylag stabil és változatlan – magyar gondnoksági rendszer mélyreható reformja 2001-ben kezdődött el részben az Európa Tanács Miniszterek Bizottsága R (1999) 4. számú Ajánlásának,⁷ részben a gondnokoltakkal foglalkozó hazai civil szervezetek tényfeltáró munkájának, illetve az

7 Az ET Miniszterek Bizottságának Ajánlása 1999. február 26. napján került elfogadásra a cselekvőkép-telen nagykorúak védelméről.

e témában megjelent tanulmányoknak,⁸ valamint nem utolsósorban az állampolgári jogok országgyűlési biztosának több konkrét ügyben történt figyelemfelhívó jelentéseinek⁹ köszönhetően. Mindezek ráirányították a figyelmet a gondnoksági rendszer és szabályozási környezetének addigi hiátusaira, anomáliáira, melynek eredményeként a régi Ptk. II. fejezetének rendelkezéseit a cselekvőképességgel, gondnoksággal összefüggő egyes törvények módosításáról szóló 2001. évi XV. törvénnyel újrakodifikálták. (Maléth 2018)

Verdes Tamás és Tóth Marcell (2010) a cselekvőképesség korlátozására és a gondnokság alá helyezésre épülő jogvédelmi mechanizmusról szóló kutatása 2007-ben vette kezdetét. A kutatást összefoglaló, „A per tárgya” c. publicisztikában Szalai Júlia *Nincs két ország...?* című könyvének epilógusát idézve felmerül, hogy „miközben új és új törvényeket hoztunk, és nyugati modellek sorát illesztettük be a hazai jogrend meglévő szerkezetébe..., nem vettük észre, hogy az új szabályok kereteinek tartalommal való megtöltésekor habitusaink és reflexeink korábban megrögzített formái működnek, nyugatos szavaink és modern fogalmaink rendre kiüresednek...” (Verdes–Tóth 2010, 130.)

Későbbiekben Jakab Nóra (2011, 435.) is leírja, hogy „a cselekvőképtelenségtől a CRPD 12. cikkelyében megfogalmazott teljes cselekvőképességig vezető út egy folyamat, melyet nagymértékben meghatároz az intellektuális és pszichoszociális fogyatékos-sággal élő emberekre vonatkozó, évszázadokon keresztül uralkodó paternalizmus és helyettes döntéshozatal, azaz a gondnoksági rendszer és azon belül is a cselekvőképességet kizáró gondnokság működése”.

Kutatásunk hátterét is jelentő hazai jogi szakirodalmi áttekintésünk ezért elsősorban arra fókuszál, hogy a CRPD magyarországi ratifikációja (azaz 2007) óta eltelt 13 év során, illetve kiemelten az új Ptk. hatálybalépését követően milyen tudományos munkák, publikációk, joggyakorlat-elemző összefoglalók születtek, melyek a nagykorú személyek cselekvőképességének korlátozásával automatikusan együtt járó gondnokság jogintézménye mellett immár az érintett személy cselekvőképességének biztosítását szolgáló támogató megoldásokkal, így a 2014-től alkalmazható támogatott döntéshozatal jogrendszerünkben betöltött helyével, szerepével is foglalkoznak.

A fentebb már részben említett – és 2007-ig lezajlott, illetve rendelkezésre állt – kritikai vizsgálódások (ÉFOÉS 2005; Kézenfogva Alapítvány 2006; MDAC 2006, 2007) sejtetni engedték, hogy a gondnoksági rendszer mechanizmusában a jogvédelem és az érdekképviselőt rendre összemosódik a társadalmi kirekesztődés progresszív folyamataival és az önrendelkezési jogok megtépzésével... Érdekvédők és érintettek között egy kritikai konszenzus körvonalai látszódtak kirajzolódni: az (akkor) hatályos rendszer megérett az átfogó átalakításra, és a Polgári Törvénykönyv tervezett reformja során lehetségessé és szükségessé vált az önmagát túlélő struktúra lebontása (Verdes 2008). Erre tekintettel a Polgári Törvénykönyvről szóló 2009. évi CXX. törvény (a továbbiakban: 2009-es Ptk.) kodifikációs kitérőjéről érdemes megemlékeznünk akkor is, ha az abban foglalt

8 A teljesség igénye nélkül: Dósa Ágnes (2010), Fridli Judit (2001), Schiffer András (2000) tanulmányai.

9 Gönczöl Katalin (1997a és 1997b) vizsgálatai és jelentései.

egyes rendelkezések végül – az Alkotmánybíróság 51/2010. (IV. 28.) AB határozatában a hatálybalépéssel kapcsolatban kimondott alkotmányellenesség okán – nem (vagy nem abban a formában) válhattak jogrendszerünk szerves részévé. Noha Vékás Lajos (2008) a fenti törvényjavaslati anyagot alkalmazhatatlannak ítélte, szakértő, bíráló és jobbító észrevételeiben foglalta össze a 2009-es Ptk. tervezetével és annak cselekvőképességet újr szabályozó passzusaival kapcsolatban kialakult álláspontját, ugyanakkor kodifikációs szempontból ma már nem vitatható, hogy a cselekvőképességre irányuló reformszabályozás akkori alapgondolatai és elemei¹⁰ mély nyomokat hagytak maguk után. Az új Ptk. jogalkotási eredményeinek, társadalmi hatásainak fél évtizedes mérlegelésekor a 2009-es kodifikációs elemek – megkerülhetetlen viszonyítási pontként – továbbra is jelen vannak. Ezt retrospektív módon is igazolja Körös András (2009) *„Jót, s jól!” – helyes célok és alkalmazatlan megoldások a cselekvőképesség tervezett szabályozásában* c. tanulmánya, melyben szerző a 2009-es Ptk.-ban kitűzött célokat, a szabályozás tendenciáját helyeselte, azonban a megvalósításhoz választott polgári jogi eszközöket kifogás tárgyává tette. Csehi Zoltán 2010-ben még a 2009-es Ptk.-val kapcsolatban meghiúsult kísérletéről, annak előkészítéséről és tartalmáról szóló munkájában méltatta a cselekvőképesség teljes reformját átfogó, új elvek mentén működő szabályozást, mely azonban végül nem léphetett hatályba. A cselekvőképesség szabályainak és jogintézményeinek elemzésével számos további szerző foglalkozott, így többek között Gombos Gábor, Hoffman István, Könczei György, Nagy Zita, Szabó Gyula (2009), Dósa Ágnes (2010), valamint az érintettek szemszögéből is bemutatva a helyzetet – Kovács Melinda és Jakab Nóra (2009).

A 2009-es Ptk. hatályba lépésének meghiúsulását követően 2010 júniusában új kodifikációs munkálatok indultak el. Erről az időszakról, illetve a menet közben született újabb szabályozási javaslatról „Cselekvőképesség az új Ptk. Javaslatban – egytized rész az, ami látszik és kilenc tized, ami mögötte van” címmel Jakab Nóra (2012) írt cikket, melynek zárógondolatai között számos további kérdést tesz fel a jogalkotóhoz, mint: „a nemzetközi elvárásoknak és egyben kötelezettségeknek megfelelően a Javaslat alapján kiépülhet-e egy, az érintettek önmeghatározásán alapuló támogatási rendszer? Vajon a jogalkotó minimalizálta-e a gondnoksági rendszer alkalmazását, kínál-e alternatív megoldásokat?” (Jakab 2012, 22.)

Kérdéseink azóta is és továbbra is vannak...

Gurbai Sándor (2012) „A Bizottság aggodalmát fejezi ki...” címkezdettel megjelent tanulmányában felhívja a figyelmet a CRPD Bizottság azon elvárására, hogy az új polgári törvénykönyvi szabályozást felölelő T/7971. sz. törvényjavaslatban¹¹ – a CRPD elveivel és rendelkezéseivel ellentétes – helyettes döntéshozatalra épülő teljesen korlátozó gondnokság intézményét szüntessék meg. A tanulmány szerzője kiemeli, hogy Magyar-

10 Így pl. a kizáró gondnokság eltörlése, a cselekvőképesség vélelmének elve, az arányosság és a legkevésbé korlátozó alternatíva követelményének érvényesítése, valamint a támogatott döntéshozatal és az előzetes jognyilatkozat intézményének megjelenése.

11 Magyarország Kormánya: T/7971 sz. törvényjavaslat a Polgári Törvénykönyvről, előadó: Navracsics Tibor közigazgatási és igazságügyi miniszter – 2012 július.

ország kormányának és országgyűlésének a CRPD végrehajtásából fakadó kötelezettségek és a belső jog közötti inkonzisztenciát mielőbb fel kellene oldania. Megállapítható, hogy a felvetett probléma az új Ptk. megszületése után is probléma maradt...¹²

Az új Ptk. hatályba lépését követően a magyar gondnoksági joggyakorlat visszasságainak feltárását tekintve nem hagyható figyelmen kívül az alapvető jogok biztosának Jelentése az AJB 2709/2016. számú ügyben – Csikós Tímea és Kozicz Ágnes előkészítő munkája nyomán (2016. június) –, mely a hatályos gondnoksági rendszer diszfunkcióira világít rá.

Említést érdemel a *Fogyatékossgal élő emberek életminősége és ellátási költségei különböző lakhatási formákban* c. zárótanulmány is, mely szerint annak ellenére, hogy az új polgári törvénykönyv bevezette a támogatott döntéshozatal intézményét, „a helyi gyámhatóságok és bíróságok nagyon kevés információval rendelkeznek az új jogintézményről, és nem szívesen ítélik meg a támogatott lakhatásban élő személyeknek sem.” (Kopasz et al. 2016.)

Gazsi Adrienn (2016) a támogatott döntéshozatal elvi és gyakorlati elemzésén keresztül az értelmi fogyatékossgal élő személyek igazságszolgáltatáshoz történő hozzáférését vizsgálta az ún. AJuPID¹³ nemzetközi projekt szemszögéből. A cselekvőképesség hatályos szabályozását elemző utóbbi évek munkái közül feltétlen említésre méltó Boros Ilona és Szegi Péter György (2019) tanulmánya, mely a hazai gondnoksági perek jogalkalmazói gyakorlatának tapasztalatait az új Ptk. hatályba lépését követő öt év távlatában foglalta össze. Kiss Valéria (2018) tanulmányában a 2013-as Ptk.-kodifikációtörténet vonatkozó részének áttekintése után arra a megállapításra jut, hogy míg „[a] jogi szabályozás a magánszférába utalja ezeknek a [korlátozott cselekvőképességet szülő] helyzeteknek a kezelését, és erősen épít a családok erőforrásaira”, addig „az állami gondoskodás rendszere túlterhelt és forráshiányos, ami egyrészt fenntartja ezt az állapotot, hiszen, aki teheti, elkerüli, hogy állami segítségre szoruljon, másrészt így a jelenlegi helyzet éppen azokat sújtja a legjobban, akiknek hiányoznak a családi és más erőforrásai.” (Kiss 2018)

Maléth Anett (2018) az intellektuális képességzavarral élő személyek társadalmi inklúziójának fontosságát helyezi előtérbe a cselekvőképességgel kapcsolatos hazai szabályozást elemző publikációjában, melyben többek között a támogatott döntéshozatalra irányuló Ptk.-rendelkezés rendszertani szempontú kritikáját fogalmazza meg. Kiemelendő Fiala-Butora János (2019) munkája, aki az új Ptk. cselekvőképességi szabályait a nem-

12 Különösen figyelemreméltó e felvetés az új Ptk. 2:22. §(1) és (2) bekezdése kapcsán, miszerint „a cselekvőképtelen nagykorú jognyilatkozata semmis, nevében gondnoka jár el”. E rendelkezésre vonatkozóan Szabó Máté mint az alapvető jogok biztosa utólagos normakontroll eljárásban alaptörvény-ellenességre és nemzetközi szerződésbe ütközésre hivatkozással e szabályozás megsemmisítése céljából az Alkotmánybíróság felülvizsgálatát kezdeményezte, az indítványt azonban az Alkotmánybíróság 11/2014. (IV. 4.) AB határozatában elutasította.

13 AJuPID: Access to Justice for Persons with Intellectual Disabilities öt ország (Bulgária, Finnország, Franciaország, Írország és Magyarország) együttműködésében 2014 áprilisában indult és 2016. március 31-ig tartott nemzetközi projekt, melynek célja a gondnokság intézményrendszerének fejlesztése és a támogatott döntéshozatal alkalmazásának előmozdítása volt.

zetközi jog és a hazai tapasztalatok szemszögéből értékeli, s ennek eredményeként megállapítja, hogy a CRPD elfogadásával megváltozott nemzetközi környezetre, paradigmaváltásra valamilyen formában a magyar cselekvőképességi szabályozásnak is reagálnia kell. Gulya Fruzsina és Hoffman István (2019) a támogatott döntéshozatal magyarországi helyzetéről írt átfogó tanulmányt, mely a jogintézmény hatályos szabályozását, valamint a bíróságok és hivatalok által alkalmazott gyakorlatát elemzi. Gulya és Hoffman munkája szekunder adatfeldolgozásra épül, hangsúlyosan ráirányítva a figyelmet a témában gyűjthető adatok hiányosságaira.¹⁴ Maléth Anett és Sándor Anikó (2019) közös publikációja a terapeuta igazságszolgáltatásról mint a támogatott döntéshozatal implementációját segítő paradigmáról szól, a szerzők mellett érvelnek, hogy a fogyatékossgal élő személyek döntéshozatalának támogatásában kulcsfontosságú a domináns emberkép dekonstrukciója, hiszen az önrendelkezés és cselekvőképesség definícióiban számos olyan kritériummal találkozhatunk, amelyek nem minden ember számára teljesíthetők, így kirekesztő szakmai gyakorlatot eredményeznek. Stánicz Péter (2019) a támogatott döntéshozatal intézményét alapjogi megközelítésből elemzi, és állást foglal a kognitív fogyatékossgal élő személyeket infantilizáló, túlféltő szemlélettel szemben, kiemelve a minden döntésben immanensen rejlő értéket: emberi mivoltunk megélését, a kockázatvállalás és a tévedés méltóságát.

Boros Ilona (2019) a TASZ által két évtizede monitorozott gondnoksági perek bírósági gyakorlatából vett esetismertetések kapcsán megállapítja, hogy a gondnokság alá helyezési eljárások ismeretében nem ünnepelhetjük úgy a támogatott döntéshozatal öt-éves születésnapját, hogy ne kritizálnánk a tömegével zajló – részben jogsertő szakértői vélemények miatti – gondnokság alá helyezéseket, főleg annak ismeretében, hogy ma is majd' hatvanezren élnek cselekvőképességet érintő gondnokság alatt.

Könczei (2019) szerint „ha jól figyelünk, itt – a támogatott döntéshozatal kapcsán – egy minden irányból zárt gondolati ördögi kör rajzolódik ki a szemünk előtt, ami röviden a következőkben áll: »te onnan nézel, én meg innen, és nem értünk szót«». (Vö. pl. Quinn 2009 és Gombos 2009 vs. Vékás 2008 és Kőrös 2009). Ezen ördögi kör megnyitásához azonban többféle eszköz is használható. Lássunk most egyet, amely alkalmasnak tűnik erre a célra. Ez pedig magából a támogatott döntéshozatal alapgondolatából vezethető le. S az nem más, mint az érintett személyek és saját csoportjaik tapasztalati narratívája, narratívái: azaz annak a tapasztalati álláspontnak az összegzése, amelyet saját, kipróbált, a támogatott döntéshozatal során átélt és a helyettes döntéshozatalban átélt mindennapi működésük nyomán saját maguk szűrnek le. Ezeknek, éppen ezeknek a megfogható tapasztalatoknak az egyes országokban – a CRPD nyelvén: a tagállamokban – elvégzett összegzése és országok közötti komparatív elemzése, azaz nemzetközi összehasonlítása tudja majd a szakmai viták ördögi körét idővel elköcsönysíteni és áttörni. Szükség lesz

14 Mindez összhangban áll a Mental Disability Advocacy Center *Legal Capacity in Europe – A call to Action to Governments and to the EU* c. 2013-as tanulmányával, mely szerint a gondnoksággal/támogatott döntéshozattal kapcsolatban elérhető adatgyűjtéssel, adatszolgáltatásokkal gondok mutatkoznak Európa-szerte.

ehhez arra is, hogy ezek a személyes tapasztalatok valóban evidencián alapuló gyakorlat-tá szövődjenek, ne csupán célkitűzésükben legyenek azok – mint ahogy pl. Könczei 2008 volt –, s erre is vannak már kezdemények, pl. Walesben, Ausztráliában (Davidson, 2015, 63–64.)”. (Könczei 2019, 6.)

Kutatásunkkal csaknem párhuzamosan – 2020-ban Baloginé Faiszt Judit tanácselnök asszony vezetésével – megkezdődött a gondnokság alá helyezési perek bírósági gyakorlatának vizsgálatára felállított joggyakorlat-elemző csoport munkája, melynek eredményeként újabb jogfejlesztő megállapításokat remélhetünk.

MEGÁLLAPÍTÁSOK

A kutatási kérdéseink az alábbiak voltak. Egyrészt vizsgáltuk a Polgári Törvénykönyv rekodifikációjának hatását a bírói gyakorlatra. A legátfogóbb, legösszetettebb kérdésünk az volt, hogy a gondnokság alá helyezéssel kapcsolatos ügyek mennyire érdemiek, illetve ritualizáltak. Végül pedig azt vizsgáltuk, hogy a gondnokság alá helyezés deklarált és valós célja egybeesik-e. Az alábbiakban az ezekhez a kutatási kérdésekhez tartozó főbb megállapításainkat ismertetjük.

A PTK.-REKODIFIKÁCIÓ HATÁSA A BÍRÓI GYAKORLATRA

Az új Ptk. kodifikációja során fontos kérdés volt az, hogy a 2007-ben ratifikált CRPD vonatkozó elvárásai hogyan épüljenek be a cselekvőképesség megújuló szabályozásába. A CPRD 12. cikke foglalkozik a törvény előtti egyenlőség kérdésével, és rögzíti azt, hogy a részes államok elismerik, hogy a fogyatékossággal élő személyeket az élet minden területén másokkal azonos alapon megilleti a jog-, illetőleg cselekvőképesség, valamint, hogy a részes államok meghozzák a szükséges intézkedéseket annak érdekében, hogy a fogyatékossággal élő személyek cselekvőképességének gyakorlásához esetlegesen szükséges segítség hozzáférhetővé váljon. A CRPD-nek ezt a megfogalmazását paradigmaváltásként szokás értelmezni: szükségessé válik a helyettes döntéshozatal jogintézményeinek kivezetése, és az áttérés a támogatott döntéshozatalra. (Carney 2014; Commissioner for Human Rights 2012; Salzman 2011; Shogren et al. 2019)

A 2009-es Ptk., amely végül nem lépett hatályba, a nagykorú személyek cselekvőképességének korlátozása tekintetében a cselekvőképességet kizáró, illetve általánosan korlátozó gondnokság alá helyezés lehetőségét a CPRD-nek megfelelően kivezette volna a magyar jogrendszerből. A belátási képesség korlátozottsága esetére három jogintézményt vezetett volna be, illetve tartott volna fenn. A 2009-es Ptk. az előzetes jognyilatkozat, a támogatott döntéshozatal és a cselekvőképességet korlátozó gondnokság intézményrendszerével összességében – az Indokolása szerint –, „[a] döntéshozatalukban akadályozott nagykorú személyek számára a Ptk. az eddigi jogintézmények (a cselekvőképességet

korlátozó és a cselekvőképességet kizáró gondnokság) helyett differenciáltabb rendszert vezet be, amely kevésbé korlátozó megoldásokat is tartalmaz”.¹⁵

Ahogy arra már utaltunk, ugyan a 2009-es Ptk.-t az Országgyűlés elfogadta, de az az Alkotmánybíróság döntése alapján nem lépett hatályba, ezért a rekodifikáció folytatódott. A végül hatályba lépett új Ptk. megtartotta az előzetes jognyilatkozat és a támogatott döntéshozatal jogintézményét, ám a szabályozás szerkezetében és tartalmában is jelentősen eltér a 2009-es Ptk.-tól. Az új Ptk. a cselekvőképesség korlátozását tekinti az alapvető jogintézménynek a belátási képességében korlátozott nagykorúak „segítése” terén. A kizáró gondnokságot¹⁶ végső esetben, de lehetővé teszi. Mindezek rendezése után tartalmazza a támogatott döntéshozatal néhány alapvető szabályát, és végül rendelkezik az előzetes jognyilatkozat lehetőségéről.¹⁷ Összességében a szabályozás szerkezetéből látható, hogy továbbra is korlátozó szemléletű, korlátozáson alapul.

2012 őszén került sor az ENSZ fogyatékkal élő személyek jogairól szóló egyezménye magyar országjelentésének felülvizsgálatára, ekkor a CRPD Bizottság kifejtette, hogy az Egyezmény szövegezéséből következően az egyezménykonform szabályozás minden esetben biztosítja az érintett beleszólását és végső döntési kompetenciáját az életét meghatározó döntések tekintetében; az Egyezménnyel nem összeegyeztethetőek a helyettes döntéshozatali mechanizmusok (*substitute decision-making*), vagyis a cselekvőképesség részleges vagy teljes korlátozása. (Birtha 2012, 89.)

Mindezek alapján a vizsgálatunknak fontos kérdése volt, hogy az Egyezmény által kívánt paradigmaváltás, amelyet már az új Ptk. is csak meglehetősen mérsékelt sikerrel volt képes átültetni a magyar jogba, hogyan jelenik meg a bírói gyakorlatban.

Az új Ptk. jelentős hatást gyakorolt a joggyakorlatra abban a tekintetben, hogy azokban az ügyekben, ahol a bíróság részlegesen korlátozta az érintett cselekvőképességét, meg kellett állapítania azokat az ügycsoportokat, amelyekre a korlátozás vonatkozik.¹⁸ De az új Ptk. alapján eldöntött ügyek felében a bíróság olyan sok ügycsoportot jelölt meg, hogy az szinte általános korlátozásnak tekinthető.¹⁹ Egyetlen olyan ügy volt, ahol a Kúria

15 T/5949. számú törvényjavaslat a Polgári Törvénykönyvről. Budapest, 2008. 453. o.

16 Legalábbis az azzal joghatásában csaknem azonos cselekvőképességet teljesen korlátozó gondnokság jogintézményét.

17 A szabályozás körüli viták részletes áttekintését l. Kiss (2018).

18 A régi Ptk. még lehetőséget adott arra is, hogy a bíróság általános jelleggel helyezzen valakit cselekvőképességet korlátozó gondnokság alá, az új Ptk. azonban csak az egyes ügycsoportokra vonatkozó cselekvőképességet korlátozó gondnokság alá helyezés jogintézményét tartotta fenn. Az is jelentős változás, hogy a bírónak már nem a korábbiak szerinti, (2001-ben) a Ptk-ban törvényi szinten rögzített ügycsoportok szerint, hanem az általa adható lehető legszűkebb körülrással kell(ene) megállapítania a korlátozással érintett és így körülírásra kerülő ügycsoportokat.

19 Nyolc olyan ügy volt, amelyben az új Ptk. alapján járt el a bíróság, és ebből négyben öt vagy több ügycsoportban állapította meg az érintett belátási képességének korlátozott voltát, egy ügyben merült fel a teljes korlátozás szükségessége. További két ügy a régi Ptk. alapján indult, de már az új Ptk. alapján fejezték be. Ezek közül az egyikben szintén öt ügycsoportban állapította meg a bíróság, hogy az érintett belátási képessége korlátozott, és ezért ügyei önálló vitelére nem képes. A másik ügyben viszont csak két ügycsoportot nevesített a bíróság.

a jogerős döntéssel teljesen megváltoztatta az elsőfokú döntést, és ezt legalábbis részben a CRPD-nek való megfeleléssel is indokolta.²⁰ A határozat 29. és 30. pontjában a bíróság világosan elválasztotta a szakértői vélemény értékelését a cselekvőképesség kérdésében való döntéstől:

A szakvélemény mint bizonyíték a mentális zavart bizonyítja, a belátási képesség terjedelmére vonatkozó jogi következmény levonása – a személyi autonómia szükséges és arányos korlátozása – viszont a bíróság feladata: az érintett személy ügyviteli képességét és a jogi korlátozás szükségességét az egyéb peradatokkal együttesen értékeli. [...] Az adott esetben az egyéb peradatok az alperes cselekvőképességet teljesen korlátozó gondnokság alá helyezését nem támasztják alá. A szakvélemény, a kórházi dokumentáció, a személyes meghallgatás alapján egyértelműen megállapítható, hogy az alperes a hozzá intézett kérdéseket megérti, adekvát válaszokat ad, tisztában van a körülményeivel, a választójogot érintő kérdésben tájékozott. A pénzügyi kezelésben, a szenvedélybetegségében, a napi ellátásában képes saját érdekeinek felismerésére, felmérte, hogy segítségre szorul, amit igénybe is vesz. [...] (Pfv.II.20.198/2019/7. számú határozat, 29. és 30. pont)

A Kúria végső következtetése az volt az adott ügyben, hogy a teljesen korlátozó gondnokság ebben az ügyben nem felel meg a szükségesség és arányosság elvének, de az ítélet 39. pontjában kifejtette, hogy “[n]incs jogi akadálya annak, hogy más támogató személy hiányában a felperes újabb keresettel egyes, konkrétan meghatározott ügycsoportokat illetően az alperes cselekvőképességét részben korlátozó gondnokság alá helyezése iránt eljárást indítson”.²¹

A támogatott döntéshozatal nem jelenik meg reális alternatívaként. Egy ügyben tördött fel érdemben a támogató kirendelésének lehetősége mint megoldás az érintett helyzetére. Ebben az esetben a bíróság ezzel az érveléssel vetette el:

A rendszeres gyógyszerbevitel ellenőrzése, biztosítása nem minősül a támogató lehetséges feladatai közé tartozónak. A felperes pszichésen stabil állapotának feltétele a rendszeres gyógyszeres kezelés, amelynek akadálya a betegségbelátás hiánya. A betegségtudat hiánya miatt a felperes jogainak védelme a támogatott döntéshozattal – annak önkéntessége miatt – egyébként sem lenne biztosított, ezért a másodfokú bíróság helytálló döntést hozott, amikor a felperest cselekvőképességet részlegesen korlátozó gondnokság alá helyezte az egészségügyi ellátással kapcsolatos jogok gyakorlása ügycsoportban, és csak az ingó és ingatlan vagyonnal kapcsolatos rendelkezés, a hivatalos ügyek intézése és a lakóhely és tartózkodási hely megválasztása ügycsoportokban kereste meg a gyámhatóságot támogató kirendelése céljából (feltéve, hogy ezzel a felperes is egyetért). (Pfv.II.21.953/2014/5.)

20 Pfv.II.20.198/2019/7. számú határozat, 26. pont.

21 Pfv.II.20.198/2019/7. számú határozat, 39. pont

Összességében a közzétett, az új Ptk. alapján lezárult ügyekben az ügycsoportos korlátozásra való törekvés figyelhető meg. A fent részletesebben is bemutatott ügyben tetten érhető a Kúria azon törekvése, hogy kifejezetten ebbe az irányba orientálja a bíróságokat, ösztönözze a szakvélemény jogi szempontú, érdemi értékelését, a jogi kérdések elválasztását a pszichiátriai értékeléstől, valamint azt, hogy a bíróságok csak a legszükségesebb körben (ügycsoportokban) éljenek a cselekvőképesség korlátozásának eszközével. A megvizsgált ügyekből azonban nem látható, hogy a CRPD szelleme áthatná a bírói döntéseket, megjelenne a fent említett paradigmaváltás. Bár az Egyezményt négy ügyben említik a bíróságok, ez egyetlen esetben sem vezetett a helyettes döntéshozatali forma elvetéséhez.

Érdemi jogorvoslatot jelent-e a bírósági eljárás a gondnokság alá helyezéssel kapcsolatos ügyekben?

A következő kutatási kérdésünk az volt, hogy mennyire ritualizáltak a bírósági eljárások a gondnoksággal kapcsolatos ügyekben.²² Ennek megítélésére az alábbi szempontokat alkalmaztuk: az eljárások hossza,²³ az ítéletek érdemi indokolásának hossza,²⁴ a bírósági szintek egyetértésének mértéke. Ennek a kérdésnek a megítélésében azonban a legfontosabb adat talán nem is az, hogy a közzétett ügyekben milyen tendenciák rajzolódnak ki, hanem az, hogy milyen elenyészően kicsi azoknak az ügyeknek az aránya, amelyek eljutnak a Kúriáig.

Ahogy az már fent is kiemeltük, a BHGY-ben mindössze 36 ügyet tettek közzé 2006 óta. Ez azt jelenti, hogy kb. 3 ügyet évente. Sajnos pontos adat nem áll rendelkezésre arról, hogy egy évben hány gondnoksági ügy kerül a hazai bíróságok elé, azok számára csak következtetni tudunk az alábbiak szerint. Egyrészt 2007 és 2017 között a gondnokság alá helyezetttek száma több mint 6000 fővel nőtt,²⁵ ez átlagosan évente kb.

22 A tanulmányban bemutatjuk majd az erre vonatkozó megállapításainkat, de előljáróban megjegyezzük, hogy ennek a kutatási kérdésnek a megítéléséhez kvalitatív kutatási módszerek alkalmazása, a tárgyalások megfigyelése is fontos lenne, ehhez l. egy másik sérülékeny csoport tekintetében H. Szilágyi István és Loss Sándor példaértékű kutatását (2001).

23 Az eljárások hosszát az alábbi módon állapítottuk meg: az elsőfokú döntésnél az ügyszám azt az évet jelöli, amikor beadták a keresetet, és ezt az évet vetettük össze a határozaton szereplő dátummal. A másodfokú és a felülvizsgálati ítélet meghozatalához szükséges időtartamot a határozatok dátuma alapján, hónapokban számoltuk ki.

24 Az elsőfokú döntés esetében érdemi résznek tekintettük a teljes indokolást, leszámítva a költségviselésre vonatkozó rendelkezéseket. A másodfokú döntésnél az indokolásnak azt a részét figyelmen kívül hagytuk, amely a tényállást írja le, valamint az elsőfokú bíróság döntését, a fellebbezés tartalmát és a perköltségviselésről szóló rendelkezéseket. A felülvizsgálati döntésnél azokat a részeket nem vettük figyelembe, amelyek a tényállást írják le, valamint az első- és másodfokú bíróság döntését, a fellebbezés, felülvizsgálati kérelem tartalmát és a perköltségviselésről szóló rendelkezéseket. Az érdemi indokolás hosszát karakterekben számoltuk (szóközökkel).

25 A statisztikai adatokat l. részletesen: Hoffman et al. 2020.

600 fő. A gondnokság alá helyezési perek számánál még a gondnokoltak elhalálózását is figyelembe kell venni. A KSH adatai alapján²⁶ a vizsgált időszakban Magyarországon 13 fő körül alakult az 1000 főre jutó halálozások száma. Mivel a gondnokoltak körében az életkorukra és az egészségügyi állapotukra tekintettel legalább akkorának kell lennie a halálozási rátának, mint a teljes magyar lakosságban, valamint a gondnokoltak száma folyamatosan 50000 fő felett volt, így azzal számolhatunk, hogy közülük évente több mint 600-an halnak meg. Azaz, ha a gondnokoltak száma évente kb. 600 fővel nőtt, úgy évente több mint 1200 személyt helyeznek gondnokság alá, mert a halálozások miatt ennyi kell ahhoz, hogy a gondnokoltak száma ne csökkenjen. Tehát pusztán a gondnokság alá helyezéssel végződő perek száma évente ezres nagyságrendű, és értelemszerűen az összes gondnoksági per éves száma ennél még nagyobb, ha ideszámítjuk azokat az eseteket, amikor a gondnokság alá helyezés iránti keresetet elutasítják, a gondnokság megszüntetése iránti pereket, valamint a kötelező felülvizsgálatokat is. Így abból a körülményből, hogy az évente ezres nagyságrendben lefolytatott perekből átlagosan mindössze 3 ügy kerül a BHGY-be, arra következtethetünk, hogy elenyésző számú esetben kerül sor jogorvoslatra.²⁷

Az általunk vizsgált ügyek alapján az is látható, hogy gyakran még ezek a fellebbezések sem jelentenek valós vagy érdemi jogorvoslatot, mert praktikusán a *másodfok „eltűnik”*. A fellebbezés folytán hozott döntések 29 esetben teljes egészében helybenhagyták az elsőfokú bíróság ítéletét, ez a közzétett ügyek négyötöde. A fennmaradó hét ügyben csak kétszer fordult elő, hogy a másodfok úgy változtatta volna meg az elsőfokú döntést, hogy az a cselekvőképesség nagyobb korlátozását eredményezte. Ez a tendencia a felülvizsgálati eljárásokban sem törik meg, a Kúria (illetve a Legfelsőbb Bíróság) 31 ügyben teljes egészében helybenhagyta a másodfokú bíróság döntését. Két ügyben nem került sor felülvizsgálatra, vagyis ez az összes közzétett felülvizsgálati döntés 91%-a. A fennmaradó három esetben a Kúria kivétel nélkül olyan döntést hozott, amelynek eredménye az érintett cselekvőképességének a másodfokú döntéshez képest kisebb mértékű korlátozása volt.

Az eljárások időtartama is alátámasztotta ezt a megfigyelésünket: míg az elsőfokú ítélet csak hét ügyben született meg a kereset benyújtásának évében, a másodfokú döntés meghozatalához a közzétett ügyekben átlagosan 6,5 hónap elég volt.²⁸ Összehasonlításképpen: a felülvizsgálati döntés átlagosan egy év alatt született meg.

Egy következő szempont a döntés érdemi indokolásának hossza volt. Az elsőfokú döntések indokolása átlagosan 13884 karakter volt, míg a másodfokú döntéseké 5675, vagyis az elsőfokú döntés indokolása átlagosan 2,4-szer hosszabb volt. A felülvizsgálati döntések érdemi indokolása a kettő közé esett: átlagosan 8104 karakterre rúgott.

26 http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wnt001c.html

27 A 2019-es bírósági statisztikák szerint az összes polgári ügyet tekintve az esetek kb. 7%-ában fellebbeznek, lásd: <https://birosag.hu/ugyforgalmi-adatok>

28 Négy ügyben nem tudtuk megállapítani az első- és másodfokú döntés meghozatala között eltelt időt, mert az anonimizált ítéletekben nem szerepelt dátum.

További fontos szempont a „szakértői bíráskodás” kérdése. Az általunk vizsgált köz-zétett ügyek 72%-ában (26 ügyben) a bíróságok teljes egészében elfogadták a többnyire egyetlen kirendelt igazságügyi pszichiáter szakértő véleményét, s az esetek többségében nem is merült fel további igazságügyi szakértő véleményének szükségessége – számos esetben ez a jelenség „az aggálytalan szakértői vélemény” fogalomhasználatban nyilvánult meg. A többi ügyben legalább egy bírósági szint eltért a szakértői véleménytől, illetve megfogalmazta azt, hogy a mentális állapotra vonatkozó orvosszakértői vélemény önma-gában nem perdöntő. Ennek egyik legpregnánsabb megfogalmazását a Kúria adta a ko-rábban idézett döntésében.

A fentiek alapján levonható a következtetés, hogy ezek a perek meglehetősen rövidek, különösen, ha a jogkorlátozás súlyát is figyelembe vesszük. Természetesen nem az eljárá-sok elhúzása mellett érvelünk, de a további szempontok figyelembevételével az a kép rajzolódik ki, hogy az eljárások többségében nem bontakozik ki érdemi jogvita, a felső-bíróságok sok esetben teljes egészében helyben hagyják az alacsonyabb szintű bíróság döntését, és az ügyek döntő többségében a szakértői vélemény jogi szempontú, kritikus értékelésére sem kerül sor.²⁹ Mindez egy olajozottan működő rendszer képét mutatja. A kutatásunk további részében igyekszünk más módszerekkel is megvizsgálni azt, hogy ez a rendszer mennyire szolgálja az érintettek jogainak védelmét.

Kinek az érdekét szolgálja a gondnokság elrendelése vagy fenntartása?

Ha a gondnokság alá helyezés tételezett céljaira tekintünk, akkor kiemelhetjük, hogy az elsődlegesen az érintett személy védelmét szolgálja, azaz a rendszer tételezett célja, hogy amennyiben a jogképes személy nem rendelkezik a megfelelő belátási képességgel,³⁰ ak-kor ezt a hiányt egy külső szereplő bevonásával pótolják. Azaz, a gondnokság mint jog-intézmény célja az érintett személy jogainak védelme. Ezt a gondnoksági rendszer leg-fontosabb pártolói folyamatosan hangsúlyozzák.³¹ Ezzel szemben a gondnoksággal kapcsolatos, elsősorban az érintett személyek jogaira összpontosító alapjogias megköze-lítés a gondnokság *jogkorlátozó* jellegét hangsúlyozza, hiszen azzal, hogy egy külső sze-mélyt jelöl ki az érintett személy legfontosabb ügyeiben való döntés meghozására, a gondnokság alá vont személy autonómiája jelentősen csorbul.³²

Amennyiben a nyilvánosság számára elérhető döntésekre tekintünk, azt emelhetjük ki, hogy a gondnokságnak az érintett jogait védő jellege helyett inkább az adott személy

29 Az e tanulmányt megelőző kutatásban nem vizsgáltuk kifejezetten, de ez összefüggésben állhat a ki-rendelt ügygondnok szerepének formálissá válásával. Ez további fontos kutatási kérdés lehet.

30 Miközben a belátási képességnek sincs konkrétan meghatározott fogalma (meglepő módon a Ptk. nem definiálja azt, miközben más államokban törvény írja körül ezt, lásd Fiala-Butora 2019), további alkalmazásának és mérésének körülményei 2011 óta komoly jogbiztonsági kérdéseket vetnek fel, lásd Maléth 2018.

31 A gondnokság megőrzése melletti érveket illetően l. részletesen: Kőrös 2009.

32 Az alapjogias szemléletű felfogás összefoglalását illetően lásd részletesebben Fiala-Butora 2019.

jogait korlátozó funkciója nyilvánul meg. Részben az ítéletek nyilvánosságára vonatkozó, a korábbiakban bemutatott szabályok miatt is, de a BHGY-ra feltöltött döntésekből az látható, hogy a gondnokság alá helyezés mint téma sok esetben vagyoni jogi, azon belül is elsősorban öröklési (végrendelet és öröklési szerződés), valamint tartási ügyekben (tartási és életjáradéki szerződés) kerül elő leggyakrabban (lásd fent). Ezekben az ügyekben nagy hangsúly helyeződik arra a kérdésre, hogy az érintett által tett végrendelet vagy az általa kötött szerződés a belátási képességére tekintettel érvényes volt-e. A gondnokság alá helyezés mindezekén túl sok esetben a gondnokság alá helyezett személy és a környezete konfliktusainak elsimítására irányult. Ez a szempontrendszer hangsúlyosan jelenik meg a már említett ún. „perlekedési tébolylyal” kapcsolatos ügyekben, ahol a gondnokság alá vont személynek nem volt betegségtudata, azonban a hatóságokkal, a bíróságokkal, az ügyészséggel és a vele érintkező más természetes személyekkel olyan konfliktusai alakultak ki, amelyek már nehezen voltak kezelhetők, s amelyek elsimítása és a pszichiátriai kezelés biztosítása érdekében gondnokság alá helyezték. Az ítéletekből – ahogyan erre utaltunk – látható, hogy ezt az érintett fél jogkorlátozásként élte meg, ezért is élt a jogorvoslati jogával. Ennek keretében még a rendkívüli perorvoslatokat is igénybe vette, hogy elkerülje a gondnokság alá helyezést.

A vagyoni érdekek is megjelentek a gondnokság alá helyezési perekben, azaz bizonyos esetekben a családi vagyon megőrzése is szempontként jelent meg, azonban a felsőbbbíró-sági gyakorlatban a vagyoni kérdések nem a gondnokság alá helyezési perek körében jelentek meg nagyobb számban, hanem a már említett, a gondnokság alá helyezés kérdéseit is feszegető, egyéb vagyoni jogi perekben. Az intézményi érdek, azaz a szociális intézményi elhelyezésben lévő személy megfelelő gondozása is megjelent az ítéletekben, de ezek köre szűkebb volt a felsőbbbíró-sági gyakorlatban. Mindezeket az is magyarázhatja, hogy – miként ezt már a kvantitatív adatok feldolgozásakor megállapítottuk – a felsőbbbíró-sági gyakorlat elemzése nem a valós gyakorlat pontos képét rajzolja ki, hiszen a jogorvoslatok száma viszonylag alacsony ezekben az ügyekben.

Így az ítéletek elemzése során az is nyilvánvalóvá vált, hogy a gondnokság alá helyezendő személyek érdekeinek védelme mellett a gondnokság alá helyezés körében rendkívül hangsúlyosan, az érintett személyek védelménél is nagyobb súllyal jelent meg a társadalom, a pszichoszociális és intellektuális fogyatékos-sággal rendelkező személlyel érintkező kisebb közösségek és az állami szervek érdekeinek védelme is. Részben ezt igazolják Verdes és Tóth kutatásai is, melyek szerint „a perben rendre nem az alperes belátási képességének és szellemi fogyatkozásának mérlegelésére, hanem a jóléti szektorban kivájt medrek táplálására megy ki a játék. A polgári jogvédelem intézményes rendszere a kirekesztődés progresszív folyamatainak hathatós eszköze: a gondnokság mechanikája erős és láthatatlan szálként köti össze e folyamat szélső pólusait”. (Verdes–Tóth 2010, 107.)

A magyar jogrendszer – figyelmen kívül hagyva a választójog legszemélyesebb karakterét – továbbra is lehetőséget ad e jog kizárására, a tulajdonképpeni jogfosztásra, azonban e vonatkozásban is indokolási kötelezettség terheli a bírót. Gurbai (2015) szerint:

[...] „a »súlyosan, halmozottan fogyatékos« szavakkal identifikált intellektuális fogyatékosággal, pszicho-szociális fogyatékosággal vagy autizmussal élő személyek választójogtól való megfosztása/megfoszthatósága mellett számos érv szól, azonban ez a felvetés figyelmen kívül hagyja, hogy a) ez a megoldás nem kompatibilis a CRPD Bizottság állásfoglalásával, b) választójog gyakorlásával még a legsúlyosabb fogyatékosággal élő személy sem okozhat kárt, legfeljebb olyan döntést hoz a szavazófülkében, amelyet később esetleg megbán, c) a politikusok, döntéshozók és jogalkotók könnyen figyelmen kívül hagyhatják választási programjaik megalkotásakor és végrehajtásakor, valamint a jogszabályok megalkotásakor és végrehajtásakor az intellektuális és pszicho-szociális fogyatékosággal vagy autizmussal élő személyeket – különösen, ha gondnokság alatt állnak –, mivel szavazataikra nem számíthatnak. A választójog minden fogyatékosággal élő személy számára történő biztosítása viszont a politikusok, döntéshozók és jogalkotók figyelmét minden bizonnyal jobban ráirányítaná a fogyatékosággal élő személyek jogaira, érdekeire és szükségleteire.” (Gurbai 2015, 205.)

A gondnokság alá helyezés felülvizsgálata iránt indított perek vizsgálata során azt tapasztaltuk, hogy az eljáró bíróság a választójogból való kizárás mellőzésére mutat tendenciát, amennyiben az alperes korábbi (új Ptk.) előtti cselekvőképeséget kizáró gondnokság alá helyezését cselekvőképeséget általános jelleggel, minden ügycsoport tekintetében korlátozó gondnokság alá helyezésre módosítja. Mindazonáltal a bíróság a választójog gyakorlásához szükséges belátási képességet is külön köteles vizsgálni, melynek bírósági gyakorlata jelentős eltéréseket mutatott: volt olyan bíróság, ahol az erre irányuló belátási képesség meglétét az állam politikai rendszerének működését érintő kérdésekkel vizsgálták; máshol csupán a mindennapi életben való tájékozottság jelentette a perdöntő fokmérőt; számos esetben talákoztunk azonban olyan ítéletekkel, melyek a választójogi kérdésről nem is rendelkeztek.

Korábban a cselekvőképeség korlátozásának automatikus következménye volt a választójogtól való megfosztás. Ezt a választási eljárásról szóló 2013. évi XXXVI. törvény 13/A. §-a változtatta meg, amelynek (1) bekezdése kimondja, hogy a bíróságnak kifejezetten rendelkeznie kell a választójog kérdéséről a cselekvőképeség korlátozása esetén. Az egyedi jogfosztás egyértelműen ellentétes a CRPD 29. cikkével. Az általunk vizsgált, 2013 után lezárt 16 ügyben a bíróságok rendelkeztek is a választójog gyakorlásának kérdéséről. 9 esetben egyetlen bírósági szint sem korlátozta az érintett választójogát, 3 esetben viszont minden bírósági szint megerősítette a választójogból való kizárást is. A legutóbbi ilyen döntés 2018-ban született. Két ügyben a törvényszék, kettőben pedig a Kúria bírálta felül az alsóbb szintű bíróság döntését ebben a tekintetben, visszaállítva az érintett választójogát.

Többféleképpen lehet értelmezni ezeket a számokat. Egyrészt pozitív az alsóbíróságok önmérséklete, és a felsőbbbíróságok részéről érzékelhető viszonylagos aktivitás a választójog-korlátozás visszaszorításában, másrészt viszont a CRPD-vel csak az lenne összeegyeztethető, ha a választójog korlátozására sosem kerülne sor az érintett

fogyatékosága miatt, és ha a bíróságok következetesen érvényesítenék azt az alapjogi szempontot, hogy a fogyatékos személyek is a politikai közösség tagjai, és megilleti őket a választójog.

ÖSSZEGZÉS

A gondnokság alá helyezéssel kapcsolatos, nyilvánosan hozzáférhető ügyek elemzése kapcsán a kutatási kérdésekre vonatkozóan az alábbi következtetéseket vontuk le. A CRPD által előírányzott paradigmaváltás nem tükröződik a közzétett bírói gyakorlatban. A bíróságok érveléséből az rajzolódik ki, hogy nem tartják a támogatott döntéshozatalt a gondnokság alá helyezés reális alternatívájának. Az új Ptk. által követett ügycsoportos korlátozás rendszerét a bíróságok formálisan ugyan minden esetben, érdemben azonban nem mindig követik, ugyanakkor a Kúria iránymutatása is igyekszik a jogintézmény reflektált alkalmazását bátorítani, megakadályozni a korábbi általános korlátozás bújta-tott továbbélését.

Az ügyek többségében a felsőbbbíróságok követték, helybenhagyták mind az elsőfokú döntést, mind a szakértői véleményt. A korábbi kutatási eredményekkel, valamint az ügyek relatíve rövid tartamával és az ítéleti indokolások terjedelmével együtt ezek a kutatási eredmények arra utalnak, hogy a bírósági eljárások nem nyújtanak érdemi jogvédelmet az érintetteknek. Ezt a megállapításunkat a kutatás későbbi szakaszában kvalitatív vizsgálatokkal igyekszünk ellenőrizni.

A közzétett ítéletek vizsgálata megerősítette azt a hipotézisünket, hogy a gondnokság jogintézményének deklarált célja, az érintett jogainak védelme a gyakorlatban nemhogy nem kizárólagos, de nem is fő szempont. Az általunk vizsgált ügyek jelentős részében fontos szerepet játszottak a vagyoni kérdések, ezek csak az ügyek 21,6%-ában nem jelentek meg. A jellegzetes ügyekben az érintett vagyonának megóvása összefonódik a családtagok vagyoni érdekeivel, a jövedelemmel való rendelkezés pedig az egy háztartásban élők anyagi érdekeivel. Az érintettek az ügyek 10,8%-ában sérelmezik, hogy a gondnokság alá helyezés megakadályozza őket abban, hogy a vagyonukkal, jövedelmükkel szabadon rendelkezzenek. Emellett a közzétett ügyekben viszonylag gyakran jelent meg a hatóságok érdekeinek védelme a „perlekedési tébolyban” szenvedő személyek eljárásindítási lehetőségének korlátozása által.

A kutatásunk fentebb vázolt fő megállapításai mellett azonban a legfontosabbnak mégis azt tartjuk, hogy égető szükség lenne arra, hogy a gondnoksággal kapcsolatos eljárásokról a gyámhatóságok és a bíróságok a jelenleginél lényegesen több adatot szolgáltatassanak nyilvánosan elérhető statisztikai adatok és anonimizált ítéletek formájában, amelyek lehetővé tennék azt, hogy a támogatott és helyettes döntéshozatal alapjogi szempontból kiemelkedően fontos intézményei transzparens módon működjenek.

IRODALOMJEGYZÉK

- Az alapvető jogok biztosának jelentése* (2016): A JB 2709/2016. számú ügyben Csikós Tímea és Kozicz Ágnes előkészítő munkája nyomán.
- AJuPID Projekt (2016): *Cselekvőképességgel és az igazságszolgáltatáshoz való hozzáféréssel kapcsolatos ígéretes gyakorlatok útmutatója – Gondolatok a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ Egyezmény 12. és 13. cikkének megvalósításáról.*
- Bánfalvy Cs. (1995): *Életminőség a 90-es években. Három társadalmi csoport életminőség jellemzői.* Budapest. 21.
- Birtha M. (2012): Mennyire lehet konstruktív egy párbeszéd? Az ENSZ CRPD Bizottságának felülvizsgálata a fogyatékos jogi egyezmény magyarországi végrehajtásáról. *Fundamentum*, 3. 88–90.
- Boros I. (2019): „Érték. Érzék. Gondolkodom. Hogy elmondhassam valakinek, ahhoz idő kell, és figyelem. Másféle kommunikáció.” *Fogyatékossgal és társadalom*, 5 (2). 120–131.
- Boros I. –Szegi P. Gy. (2019): Gondnoksági perekben tapasztalt visszasságok, a jogalkalmazás egységének hiánya. *Acta Humana – Emberi Jogi Közlemények*, 7(3). 7–24. <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/actahumana/article/view/927/282> (Letöltve: 2021. március 15.)
- Carney, T. (2014): Clarifying, operationalising, and evaluating supported decision-making models. *Research and Practice in Intellectual and Developmental Disabilities*, 1. 46–50.
- Commissioner for Human Rights (2012): *Who gets to decide? Right to legal capacity for person with intellectual and psychosocial disabilities.* CommDH / Issue Paper. Council of Europe, Strasbourg.
- Csehi Z. (2010): A 2009. évi CXX. törvényről, az új Polgári Törvénykönyv meghíusult kísérletéről, annak előkészítéséről és tartalmáról. *PPKE JÁK Iustum Aequum Salutare*, VI. 2010/3. 71–103.
- Davidson, G.–Kelly, B.–Macdonald, G.–Rizzo, M.–Lombard, L.–Abogunrin, O.–Clift-Matthews, V.–Martin, A. (2015): Supported decision making: a review of the international literature. *International Journal of Law and Psychiatry*, 38. 61–67.
- Dósa Á. (1999): A cselekvőképesség és a gondnokság szabályozásának problémái a hatályos magyar jogban. *Jogi Tanulmányok*, 5 (1). 9–36.
- Dósa Á. (2010): Polgári jogi kodifikáció buktatókkal – Cselekvőképesség és gondnokság az új Ptk. tervezetében. *Jogi Iránytű*, 1 (1). 4–6.
- Értelmi Fogyatékossgal Élők és Segítőik Országos Érdekvédelmi Szervezete (2005): *Észrevételek a cselekvőképességet érintő szabályozáshoz.* Kézirat. ÉFOÉSZ, Budapest.
- ÉFOÉSZ és 14 civil szervezet (2007): A gondnoksági rendszer módosításának javasolt alapelvei. <https://docplayer.hu/2240046-A-gondnoksagi-rendszer-modositasanak-javasolt-alapelvei-2007-junius-22.html> (Letöltve: 2021. március 15.)
- Fiala-Butora J. (2019): A Polgári törvénykönyv cselekvőképességi szabályainak értékelése a nemzetközi jog és a hazai tapasztalatok szemszögéből. *Családi Jog*, 4. 8–15.
- Fridli J. (szerk.) (2001): *Ki a kompetens? A Polgári Törvénykönyv szabályainak reformja.* Társaság a Szabadságjogokért, Budapest.

- Gazi A. (2016): A támogatott döntéshozatal elve és gyakorlata „Az értelmi sérült emberek igazságszolgáltatáshoz való hatékony hozzáférése biztosításának elősegítése” nemzetközi projekt, valamint a hazai szabályozás tükrében. *Esély*, 2016/2. 62–92.
- Gombos G. (2009): Bizonyítási kísérlet és kommentár a 12. cikkelyhez avagy a cselekvőképesség problémája. *Fogyatékoság és társadalom*, 1 (1). 49–56.
- Gombos G.–Hoffman I.–Könczei Gy.–Nagy Z.–Szabó Gy. (2009): *A támogatott döntéshozatal elmélete és gyakorlata – Fogyatékoságtudományi Tudásbázis*. ELTE BGGYK, Budapest. <http://mek.oszk.hu/09900/09982/09982.pdf> (Letöltve: 2021. március 15.)
- Gönczöl K. (1997a): Vizsgálat a fogyatékosokat ápoló-gondozó otthonokban – Ombudsmani Jelentés. *Mozgó Világ*, 23 (5). 50–63.
- Gönczöl K. (1997b): A betegek emberi és állampolgári jogainak érvényesülése a pszichiátriai fekvőbeteg intézetekben és pszichiátriai otthonokban. *Psychiatria Hungarica*, 12(1). 45–50.
- Gulya F.–Hoffman I. (2019): A támogatott döntéshozatal sorsa Magyarországon. *Fogyatékoság és Társadalom*, 5 (2). 22–36.
- Gurbai S. (2012): „A Bizottság aggodalmát fejezi ki...” – ENSZ ajánlások a magyar kormány számára a fogyatékosággal élő személyek jogait illetően. *Esély*, 2012/6. 108–117.
- Gurbai S. (2015): *A gondnokság alá helyezett személyek választójoga a nemzetközi jog, az európai regionális jog és a komparatív közjog tükrében*. Doktori értekezés tézisei. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Doktori Iskola.
- H. Szilágyi I.–Loss S. (2001): A „cigány per”. *Beszélő*, 6 (4). 94–100.
- Hoffman I.–Gulya F.–Tőkey B. (2020): A nagykorúak cselekvőképességének korlátozása – Hazai jogi keretek és azzal kapcsolatos főbb adatok. *Közjogi Szemle*, 2. 22–34.
- Jakab N. (2011): A támogatott döntéshozatal elméleti és gyakorlati kérdései Kanadában. *Sectio Juridica et Politica, Miskolc, Tomus XXIX./2.* 435–459. https://matarka.hu/koz/ISSN_0866-6032/tomus_29_2_2011/ISSN_0866-6032_tomus_29_2_2011_435-459.pdf (Letöltve: 2021. március 15.)
- Jakab N. (2012): Cselekvőképesség az új Ptk.-javaslatban – egytized rész, ami látszik, és kilenczized, ami mögötte van. *Családi Jog*, 10 (3). 1–22.
- Kézenfogva Alapítvány (2006): *Problémafelvetések és javaslatok a szociális intézményen belüli foglalkoztatás kapcsán*. Kézirat. Kézenfogva Alapítvány, Budapest.
- Kiss V. (2018): A cselekvőképesség szabályozásának társadalmi hatásai. In: Szeibert O. (szerk.): *Család és családtagok: Jogági tükröződések*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 279–296.
- Kopasz M.–Simonovits B.–Kozma Á.–Bernát A.–Verdes T.–Bugarszki Zs. (2016): *Fogyatékosággal élő emberek életminősége és ellátási költségei különböző lakhatási formákban*. Zárótanulmány a VP/2013/013/0057 azonosítószámú „New dimension in social protection towards community based living” c. projekthez kapcsolódó társadalomtudományi kutatáshoz. TÁRKI Zrt., Budapest. 237.
- Kovács M.–Jakab N. (2009): A cselekvőképesség szabályozásának elméleti és gyakorlati odüsszeája az érintettek szemszögéből. *Fogyatékoság és társadalom*, 1 (3–4). 375–389.

- Könczei Gy. (2019): A világban való közös létünk – és a támogatott döntéshozatal kihívása. Két kiegészítő összefüggés a fogyatékoságtudományi elemzések perspektívájához. *Fogyatékoság és Társadalom*, 5/2. 4–7.
- Kőrös A. (2009): „Jót, s jól!” – Helyes célok, alkalmatlan megoldások a cselekvőképesség tervezett szabályozásában. *Magyar Jog*, 2. 104–112.
- Maléth A. (2018): Az intellektuális képességzavarral élő személyek társadalmi inklúziója – Gondolatok és javaslatok a cselekvőképesség korlátozását érintő hazai szabályokról. *Családi Jog*, 2018/1. 9–17.
- Maléth A.–Sándor A. (2019): A terapeuta igazságszolgáltatás mint a támogatott döntéshozatal implementációját segítő paradigma: gondolkodás a különböző diszciplínák egymást megtermékenyítő lehetőségeiről. *Fogyatékoság és társadalom*, 5 (2). 37–69.
- MDAC (2006): *Gondnokság és emberi jogok Magyarországon. A gondnokság jogintézményének és gyakorlatának jogi elemzése*. Mental Disability Advocacy Center, Budapest.
- MDAC (2007): *Gondnokság és emberi jogok Magyarországon*. Mental Disability Advocacy Center, Budapest.
- MDAC (2013): *Legal Capacity in Europe – A call to Action to Governments and to the EU*. Mental Disability Advocacy Center, Budapest.
- Quinn, G. (2009): Ideák. *Fogyatékoság és Társadalom*, 1 (3–4). 269–278.
- Salzman, L. (2011): Guardianship for Persons with Mental Illness – a Legal and Appropriate Alternative? *Saint Louis University Journal of Health Law & Policy*, 4. 279–329.
- Schiffer A. (2000): A korlátlan jogkorlátozás vége. *Fundamentum*, 2. 97–99.
- Shogren, K. A.–Wehmeyer, M. L.–Martinis, J.–Black, P. (2019): *Supported Decision-Making: Theory, Research, and Practice to Enhance Self-Determination and Quality of Life*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Stánicz P. (2019): Egyéni autonómia a paradigmaváltások viharában – Támogatott döntéshozatal és a tévedés méltósága. *Fogyatékoság és társadalom*, 5 (2). 76–85.
- Verdes T. (2008): Jogok a jóléti présben – a cselekvőképtelenség és értelmi fogyatékoság problematikájához a rendszerváltás utáni Magyarországon. In: Bass L. (szerk.): *Amit tudunk és amit nem...az értelmi fogyatékos emberek helyzetéről Magyarországon*. Kézenfogva Alapítvány, Budapest. 133–156.
- Verdes T.–Tóth M. (2010): *A per tárgya. Gondnokság alá helyezett személyek társadalmi kirekesztődésének mozgásformái a rendszerváltás utáni Magyarországon*. ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar–ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 130.
- Vékás L. (2008): Bíráló és jobbító észrevételek az új Ptk. kormányjavaslatához. *Magyar Jog*, 2008/9. 577–590. <https://ptk2013.hu/szakcikkek/dr-vekas-lajos-biralat-es-jobbito-eszrevetelek-az-uj-ptk-kormanyjavaslatahoz-mj-20089-577-590-o/906> (Letöltve: 2021. március 15.)
- Zódi Zs.–Lőrincz V. (2017): Az Alaptörvény és az alkotmánybíróági gyakorlat megjelenése a rendes bíróságok gyakorlatában – 2012–2016. *MTA Law Working Papers*, 22. 1–41.

A tanulmányban hivatkozott jogszabályok

2009-es Ptk. – a Polgári Törvénykönyvről szóló 2009. évi CXX. törvény.

Bszi. – a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény.

CRPD – a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ egyezmény.

Eitv. – az elektronikus információszabadságról szóló 2005. évi XC. törvény.

Pp. – a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény.

régi Ptk. – a Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyvéről szóló 1959. évi IV. törvény.

új Ptk. – a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. V. törvény.

Ve. – a választási eljárásról szóló 2013. évi XXXVI. törvény.

2001. évi XV. törvény a cselekvőképességgel, gondnoksággal összefüggő egyes törvények módosításáról.

Alkotmánybírósági határozatok

51/2010. (IV. 28.) AB-határozat